

lágú és közönbös összekötő anyagban (kötanyag, neuroglia) vannak beágyalva. Azon helyek, hol az idegcsövek túlnyomóan vannak jelen, ezek zsírtartalmánál fogva ráeső fényben fehéreknek látszanak, s ez a velőállomány; továbbá azon helyek, hol az idegsejtek túlnyomó számúak, szürkésen néznek ki, s ez a kéreg-, vagy helyesebben szürke állomány.

Minden idegcső egyik végével idegsejtbe megy át, másik végével pedig izommal, vagy pedig valamely érző szervi végkészülékkel (a szemben, fülben, orrban, nyelven, bőrön és a test többi részeiben szétszórva) áll összeköttetésben. Az előbbieket mozgatóidegek, míg az utóbbiak érzőidegek. Amazok által az izmok működésre, azaz összehúzódásra bírhatók; míg emezek a látás, hallás, szaglás, izlés, tapintás, hő-, kéjézés és fájdalom eszközlésére szolgálnak.

Az idegcsövek felettebb finom, szintelen és átlátszó hárttyás falból és részben sűrűn folyó, részben lágú bennékből állanak. Tudjuk, hogy ezen bennék az idegcsöveknek működő része, felvesszük pedig, hogy tömecsek által képeztetik, melyek különböző behatásokra (ingerek) könnyen mozgásba jönnek. A tömecsek ezen mozgását ingerületnek nevezzük, mely nem marad azon helyre korlátozva, hanem az idegcső lefolyásában tovább terjed, minek idegvezetés a neve.

Az eddigi tapasztalatok szerint az idegcsövek mindannyian egyenlők, így az idegingerület is mindenhol ugyanaz, s ha mindennek daczára némely idegek csupán látásra, míg mások egyedül hallásra, szaglásra, izlésre, tapintásra, mozgásra stb. szolgálnak, ennek okát azon különböző készülékekben kell keresnünk, melyekben az idegcsövek a körzeten végződnek, továbbá azon idegsejtek különbségében, melyekkel azok a központban, nevezetesen az agyban összekötvék. Az idegsejtek ugyanis szintén tömecsekből állanak, melyekre az idegcsövek tömecseinek mozgásai elterjedhetnek, s így működésbe jöhetnek.

Ha szemünk által látunk, ez onnét van, hogy azon végkészülékek tömecsei, melyekben a látideg csövei végződnek, csak fényhullámok által hozathatnak mozgásba; ennek folytán a látidegben támadt ingerület pedig az agyban olyan idegsejtek működését eredményezi, melyek által a világosság, setétség, szín, alak, s általában a látás tünetjeinek érzése keletkezik. Fülünk által azért hallunk, mert a hallideg csöveinek végkészülékei csak a hanghullámokat érzik meg, az ekként létrejött idegingerület pedig az agyban oly idegsejtekre terjed át, hol a hallás tünetei támad-

nak. Ezek szerint a fényhullámok a szemnek, a hanghullámok pedig a fülnek megfelelő ingerei, s hasonlóképen a szagoló, izlelő, tapintó és hőérező szerveknek is vannak olyan ingereik, melyek csakis azok működését eredményezhetik.

(Második és befejező része a következő füzetben).

TTM, 1876. VIII. 86 f.

BALOGH KÁLMÁN.

XXVI. AZ ÖSTÖRTÉNELMI ÉS EMBERTANI NEMZETKÖZI CONGRESSUS

BUDAPESTEN TARTOTT VIII-IK KÖZGYÜLÉSÉRŐL.

Szeptember hóban hazánk fővárosa nemzetközi gyülekezések színteréül szolgált. Statistikusok s östörténészek tarták itt kormányunk meghívása folytán nemzetközi összejöveteleiket. Szerencsés gondolat volt ugyan ide édesgetni hozzánk a külföldi tudósokat, hogy ne elleneink rágalmai, hanem öntapasztalataik nyomán ismerjenek meg bennünket, de e merény könnyen torkunkra forhatott volna, ha csak néhány jelesünk éjjelt nappalt egygyé nem tesz a végből hogy vendégeink majdan ne csupán ifjú fővárosunk bájoló panorámájában s a magyar vendégszeretet pazar lakomáiban gyönyörködhessenek, hanem látogatásuk célját: tudományos ismereteik növelését is elérhessék. Mert hogy csupán az östörténelem körében maradjunk, biz e téren a legújabb időkig nagyon keveset birtunk felmutatni. Derék régészünk Rómer Flórisnak köszönhetjük, hogy buzdító, felvilágosító cikkeivel, nemkülönben számos helyen megejtett ásatásaival, honfitársaink figyelmét felkelté ez ügy iránt. Ő mellette azonban Pulszky Ferenczről, Ipolyi Arnold, Rónay Jácint, báró Nyáry Jenő, Majláth Béla s Hampel József urakról sem szabad megfeledkeznünk, mint a kik irodalmi működésök és gyűjteményeik által lehetővé tették, hogy a congressus megnyitási napjára oly kiállítást lehete összeszerezni, melynek tárgyai míg egyrésztől hazánk ősrégészeti viszonyait visszatükröztetik: addig más oldalról több e tárgyról függőben levő vitás kérdés megoldását is elősegítik.

Az ülés megnyittatván, Pulszky olvasta fel érdekes székfoglalóját, melynek rövidre vont tartalma következő: Az östörténelmi kutatások iránt régebben is érdeklődtek ugyan nálunk, de csak kevesen, mivel nyelvünk elszigeteltsége miatt vívmányainkról a külföld tudomást nem vehetvén, nélkülöztük amaz ösztönt, mely a rokon törekvésűek érintkezéséből származik. A gyűlés helyéül

azonban hazánk tüzetvén ki, ösztönül szolgált ez honfitársainknak részint szekrényeikben heverő régibb leleteiknek napfényre hozatalára, részint újabb nagymérvű kutatások tételére. Így jött létre a kiállított gyűjtemény, melyből láthatni, hogy a régi Pannoniából, jöllehet a csiszolt kőkor tárgyaiban gazdag, a bronzkor csaknem teljesen hiányzik; északi hegyvidékeinken pedig ez túlnyomó. Az Alföldön s a Tiszamentén, hol kő nincs, konyhahulladékhalmoknak s csonteszközöknek vagyunk bőviben.

Köeszközeink a svájcziaikhoz hasonlóak, de bronzaink alakja s díszítése saját jellegű. Sőt a bronzeszközöktől elütő alakú tiszta rézeszközök, oly nagy számban mutatkoznak nálunk, hogy ebből valaha itt létezett rézkorra bizton következtethetünk.

Ezenkívül a népvándorlás koráról, hun és avar őseinkről számos oly adattal birunk, melyek érdekes és tanulságos társait képezhetik a merovingi, franco-német s vizigóth emlékeknek. Egy szóval a congressus ide tétele oly nagy lendületet adott nálunk az őstörténelmi kutatásoknak, hogy e tudománynak egészen új korszakát nyitjuk meg vele.

Rómer főtitkári értekezésében az őstörténelemnek hazánkban való fejlődését mutatta be. A nagy ős állatcsontok s a nép által ményköveknek tartott kőkalapácsok számos babonának lettek szülő okaivá. Csak a párisi congressus óta, melyen Kubinyi Ágost és Ferencz s Érdy János is részt vettek s annak őslénytani tárgyaiból számos darabot megvásároltak, kezdődött e tárgy iránt a komolyabb érdeklődés.

Felhívja különösen a figyelmet a Tokaj táján s hazánk egyéb vidékein is bőven található obsidián leletekre, magkövekre, késekre s nyílhegyekre, melyekből tévedésnek bizonyul azon nézet, hogy e vidéket a kőkorszak alatt tenger borította volna.

Bronztárgyaink gyöngyékiteményei az Indiával folytatott kereskedésre, az üvegek pedig arra mutatnak, hogy a bronz műveltebb nemzetektől érkezett hozzánk.

Az egyes gyűjtők közül Torma Zsófiát s báró Nyáry Jenőt emelvén ki, elmondja, hogy a kiállítás 31.500 darabból áll, s ezek közül 22.500 darab muzeumok és pedig 9000 a nemzeti muzeum tulajdona. Anyagjokra nézve 9000 kőből, 7630 bronzból, 1800 arany, ezüst, a többi csontból van.

A szeptember 4-ikétől 11-ikéig tartott gyűlés folyamának csakis főbb jeleneteiről levén kénytelen szorítkozni, azt nem naplószerűleg, hanem a benne fölvetett főbb kérdések szerint tárgyalhatom. A szereplő egyénéket sem nevezhetem meg kivétel nélkül,

hanem csupán azokat, kik a tárgyalások menetére nagyobb befolyást gyakoroltak.

A gyűlések főbb tárgyaiul eme kérdések bonczolgatása tekintendő: 1. Élt-e a geologiai harmadkor pliocén szakában már ember? 2. Volt e rézkor? 3. Honnét terjedt el a bronz ismerete s mint fejlődött egyes országok szerint a bronzgyártás? 4. Miféle népek élhettek Európa némely tájain a bronzkor a vaskorral határos átmeneti időszakában? A népvándorlás koráról, néhány anthropologiai kérdésről tartott előadásokat s a kirándulások leírását kénytelen vagyok mellőzni.

A pliocénkori ember léte mellett Badányi leletének, a szepesmegyei haligóczi barlangból való, állítólag megvagdalt csontoknak és kővakarónak kellett volna tanúbizonyságul szolgálniok, de mindkét tárgyat szerencsétlenségre Capellini nagyon is későkorinak ismerte fel.

Nagyobb érdeket keltett Wurmband grófnak azon előadása, hogy ő Stájerországban és Ausztriában két jégkorszaknak fedezte fel nyomait, a mely időszakban a magas Alpésekben levő barlangokban nem élhetett ugyan ember, hanem igen is a távolabbi vidékeken, mint például Morvaországban s Galicziában. Sőt a folyamhordalékok homok és lész rétege közt, különösen Saslovitz és Zeiselberg táján, mammutcsontokkal s köeszközökkel együtt hamu- és szénrétegre is akadt. Elég adat ez annak bebizonyítására, hogy az ember Ausztriában egyidejűleg élt a kihalt vastagbőrűekkel.

Ez állítás támogatására Zawisza gróf is felemlíti, hogy Krakkó táján a Vieszka völgyben levő barlangnak cseppkő talaja alatt 2 méter mélységben ő is 5 példány mammutra, 10 egyéb emlősre, s egy madár csontjaira akadt, oly köeszközökkel, melyeket De Mortillet a moustieri példányokkal egyezőeknek tart. Közel a barlang bejárásához 1874-ben kis tűzhelyet is talált csiszolt köeszközökkel együtt. Vadcsont itt is bőven volt, de szelid nem. Ez azonban későbbi telep lehetett.

Capellini viszont azt állítja, hogy ő meg Toscánában fedezte föl a pliocénkori ember nyomát. Siena táján ugyanis, azon savonei pliocén réteggel, melyben Deo Gratias abbé embercsontokat talált, egyneműnek látszó felső pliocén rétegben bevagdalt balenoptus bálna bordákat talált. Mivel mindig csak az egyik oldalon levő bordák vannak bevagdálva, ezek a sérülések ragadozó halaka gyarától nem származhatnak, hanem csakis emberi balta művei lehetnek. A balenoptus bálna ugyanis gyakran kirohan a tenger sekély vizü partjára, s ott annyira belemerül a sárba, hogy apálykor

majdnem szárazon marad. Az emberek ekkor oda menvén, a vergődése közben féloldalra fordult bálna husát szétvagdadják.

A bemutatott csontok megvizsgálása után Broca ellene mond Capellini nézetének, mivel e vágások mind egyirányúak, holott ha az ember majdnem körben forgó karjától származnának: más irányú vágásoknak is kellene találatniok. Így azonban hajlandóbb éles halfogak nyomainak nyilatkoztatni.

Evans is ez értelemben nyilatkozván, Capellini bővebb adatok gyűjthetőség s netalántán a vágásokat ejtett eszközök felfedeztetőség függőben hagyatni kéri e kérdést.

A kőkorról tartott értekezések fénypontját azonban kétségkívül a Broca tanaré képezte, ki a kőkorban divatozó trepanatióról szólva, számos kerekre fűrt koponyát, továbbá alkalmasint amületteknek használt, koponyából kivágott s szépen kicsiszolt kerek koponyadarabocskákat mutatott be. Az már a kérdés: élő vagy meghalt emberek koponyáját szokták-e kifűrti, s általában mi célja lehetett ez eljárásuknak?

E koponyák közül számos találkozik beforrott lyukszállal, a mi azt mutatja, hogy élön vitetett végbe a műtét, mely után még tovább is életben maradt; másokon ellenben a be nem forrt lyukszél azt bizonyítja, hogy vagy meghaltak e műtét következtében, vagy éppen haláluk után fűrték fejükön a lyukat. Ez utóbbi feltevésben sincs lehetetlenség, mivel sok vad népnél maig is szokás, hogy a hátramaradottak kötélén nyakukba akasztva hordják rokonaik koponyáit.

A mi a meglékelés módját illeti, mivel oly furó eszközök, mint a mieink, kétségkívül nem volt: e műtétet alkalmasint éles kővel való vakarással vitték végbe, s ez onnét gyanítható, mivel a be nem gyógyult koponyák lyukszéle vékony, továbbá számos vad nép ily esetben maig is hasonlóképp jár el.

Nagyobb nehézséget támaszt az a másik körülmény, hogy a koponya-lékelés nemcsak férfiak és nők, hanem *gyermek*ek fején is tapasztalható: Mi végből furhatták ki a gyermekek fejét? Itt oly betegség, mely e műtétet követelné, elő nem fordul. Más célból foghatták tehát e fájdalmas műtét alá azon gyermekeket, a kiknek koponyáin ily lyuk észlelhető; s e célzt másban, mint vallásos cselekményben nem kereshetjük. A koponyafúrásba, igaz, számos gyermek bele halhatott; de a ki túlélte, éppen mivel ilyen különös isteni kegyben részesült: nagy szentnek kelle válni belőle. E szertartás tehát a szentté avatásnak első lépője lehetett.

E gyanúkat nagyban megerősíti azon körülmény, hogy az a szent betegség, melyben a trepanatiót még Hippokrates idejében is alkalmazták, t. i. az epilepsia, s a gyermekeknek fogzásuk alkalmával bekövetkezni szokott s a nyavalyatöréssel könnyen összetéveszthető nyavalyája közt nagy hasonlóság van. Ide járul továbbá az a másik körülmény is, hogy sok kifűrt koponyában más koponyából való kerekdarabocskát találtak holtá után bele téve. E tény azt mutatja, hogy a kerek darabok amületteként hordattak nyakukban az élők által, holtuk után pedig a koponyába tették, szintén hasonló célból.

Villemain sok oly koponyát talált, melynek éppen tetején van a kerekre fűrt lyuk. Ebből a halhatatlanság hitét vélik némelyek kimagyarázhatni. Ugyanis e lyukakat azért fűrták volna, hogy minél kényelmesebben vissza járhasson a halál után előbbi lakhelyébe a lélek.

Mindez ugyan csak hypothesis, de legalább az őskori ember állapotára némi világot derít s így figyelmünket teljes mértékben megérdemli.

Tartott továbbá még értekezést Dr. Szabó József a nálunk előfordult obsidián leletekről, de ezt ezúttal mellőzve, Pulszky Ferencz azon előadására térek, melylyel azt akarta bebizonyítani, hogy nálunk az őstörténészek eddigi nézetének ellenére, a kő- és bronzkor közötti időben átmenetileg rézkor is létezett Magyarországon. Allítását azon körülménnyel igazolja, hogy míg a külföldön alig néhány tiszta, rézeszköz találatott: addig hazánk csaknem minden vidékein találnak oly kezdetleges alakú rézfejszékét, melyek a kőfejszékhez sokkal közelebb állanak, mint a csatabárddá fejlődött bronzcsákányokhoz. Muzeumunkban már eddig is közel kétszázra rúg számok. Annak okát, hogy nálunk ennyi rézeszköz van, másutt pedig nincs, abban véli rejleni, hogy az Ázsiából Európába vándorló néptörzsek a közép Duna mentét folyton útba ejtették, s e közben itt gyakorta hosszabb, rövidebb ideig tanyát is üthettek, ennél fogva kezdetleges polgárisultságuk eszközeinek számos maradványai akadhatnak itt, mint Európa egyéb országaiban. Magyarországra nézve tehát a fémkorszakot három alszakaszra, ú. m. réz-, bronz- és vaskorszakra különíthetjük.

Pulszky nézetét nem tette magáévá a gyűlés, jóllehet mindenfelé szaporodóban vannak a valaha csakugyan létezni kellett rézkorra mutató tiszta rézleletek. Így Capellini, Greewink és Pigorini is számos oly esetet említenek, hogy nemcsak Olaszországban, hanem egyebütt is találtak a bronzeszközöktől elütő alakú rézfejszékét. Mindamellet Evanssal együtt többen, a hiányos

vegyelemzésekre támaszkodva azt mondják, hogy még kilencz, tíz eset nem elég arra, hogy belőle általános következtetést vonhassunk. Tehát ha találnak is rézeszközt, ez vagy az önkészlet kifogytakor öntethetett, vagy pedig oly czélokra, melyekre a tiszta réz alkalmasabb volt a törékeny bronznál. Meglehet, hogy Magyarországon a bronzkor végén földművelési czélokra használtak tiszta rézeszközöket.

Pulszky megengedi, hogy ön hiányában csakugyan önthettek rézeszközöket, mert találtak nálunk ólommal meghamisított öntömöt, a mi arra mutat, hogy az ön oly drága czikk volt, melyet Erdemesnek tartottak a meghamisításra.

A rézkor kérdését elejtve, a bronzkorra tért át a tárgyalás folyama, különösen azon vitás kérdések fölfejtését kísérlek meg többen: honnét eredt a bronzgyártás, mely útvonalakon terjedt el annak ismerete Európa népei közt, s az egyes országok természetes határai közt miféle külön jellegalakú eszközök keletkeztek?

Worsaae a dán bronzokról szólva, azt mondja, hogy eddigelé azt hitték mikét a bronzeszköz gyártáshoz csakis a Földközi tenger mellékén lakó népek értettek, s onnét kereskedés útján hordattak azok szét Európa egyéb országaiba. E nézet téves, mert míg egyrésről Indiában, Bengálban, sőt Chinában is találtak az európaiakhoz hasonló bronztárgyakat, addig, ha élesen szemügyre vesszük a dolgot, Európa országaiban, teszem Orosz-, Görög- Magyarországon és Skandináviában, egymástól teljesen elütő fegyver- s eszközalakokra akadunk.

Az sem tagadható, hogy az északi kardalakok sokkal szebbek, markolataik változatosabb díszítményűek, a délen találtakénál. Ha tehát megengedjük is, hogy délről vitetett be azon minta alak, melyről az északiak megtanulták a bronzgyártást; meg kell engednünk, hogy helybeli öntődéik mesteremberei a bevitt kezdetleges gyártmányt csakhamar túlszárnyalták.

Mert, hogy é csinosabb fegyverek Dániában öntettek: arra nemcsak az ott talált öntöminták, hanem a Koppenhága környékén lelt több száz részint egészen kész, részint még le nem készült öntésvonalú eszköz is tanúbizonyosság.

Azon sem csodálkozhatni, hogy érczekben oly szegény országban mint Dánia, magas fokra fejlődhetett a bronzöntés, mivel már a kőkor végén jelentékeny magaslatot elért borostyánkő kereskedésük gazdag jövedelméből könnyű szerével megszerezhették a drága bronzércz alkatelemeit.

A különböző országokban talált jellemző alakú eszközök azt mutatják, hogy ott helybeli öntődéknek kellett lenniök; ennél-

fogva ha a bronzkérdéssel tisztába akarunk jönni, így országok szerint kellene a bronztárgyak osztályozását megkísérlelnünk.

Hildebrand szintén osztja Worsaae nézetét, s kiemeli különösen, hogy míg a többi országok határait eszközeik alakjáról sokkal bajosabb meghatározni: addig a magyarországiakról ezt nagyon könnyen tehetni. Ha így országok szerint elkülönítetnek a bronzeszközök s kikeressük különösen melyik közülök a legkezdetlegesebb jellemalak, a melynek mintájára öntethetett a másik ország fejlettebb eszköze: utóljára sikerülhet a bronz eredetét illető vitás kérdést is eldöntenünk. Mondja ki ennél fogva a congressus, hogy tagjai, valamint a köeszközökkel tevők, így országok szerint elkülönítve tanulmányozzák a bronzokat; s mint eddig a kőkorról, úgy ezután hazájuk bronzkoráról írnak külön monographiákat.

Erre azután többen ismertetni kezdték hazájuk bronzviszonyait. A németek mindjárt arról akarták meggyőzni a congressust, hogy Németországban tiszta bronzkorszak nem létezett. Szóvivőik Wurmband és Virchow ezt azon körülményből gyanítják, hogy a tiszta bronzleletek Németországban hovatovább mind ritkábbak, többnyire vassal vegyesekre akadnak. Öntödét sem találnak; ennél fogva hazájokba vagy északról vagy délről vitethettek be a bronzeszközök. Egyébiránt, mivel a szélesség különböző fokain fekvő országok nem egyidejűleg juthattak a műveltség ugyanazon fokára: ugyanazon eszköz alak meglehet egyikben más korból való, mint a másikban. Így ugyanaz az edényforma, mely északon bronzsal, délen már vassal fordul elő. Ez észrevételnek figyelemben tartásával sok nehéz kérdést vél megoldhatónak.

Pigorini Olaszország bronzviszonyait ismerteti. Eddigelé ott kevés bronznyomra akadtak. A múlt gyűlésig még csak Teramarenál fedezték fel oly nép nyomait, mely kezdetlegesen tudta feldolgozni a bronzot. Azóta azonban három új bronzöntödére bukkantak, melynek léteztét egyik helyen sok, szándékosan összetört, másik helyen sok egészen új, teljesen kész tárgyból és a harmadikon öntvényforma felfedezéséből gyanítják. Így Pávia táján 315 teljesen új, lapos kés-baltát fedeztek fel, s ezekhez hasonlókra Olaszország majdnem minden vidékén akadnak.

Az öntöde léte ellen azonban erős gyanút kelt az a körülmény, hogy mindenütt csak ezt az egyféle eszközt találják, másféle tárgyat érczömeget, önt, öntvénymintát ellenben nem, holott ezek a bronzgyár nélkülözhetetlen kellékei.

Pigorini kételyeit a Franciaország bronzviszonyait alaposan ismertető Chantre igyekszik eloszlatni, mondván, hogy ő Fran-

cziaország déli részén többször akadt az olasz késbaltákhoz hasonló, néha még csak félig kész eszközökre. S abból, hogy öntvénymintát nem találnak, még nem következik az öntőde hiánya, mivel állandó formára nincs is épen szükség, mivel nedves homokba, viaszszal vagy pedig hirtelenében földbe csinált formákba is önthettek.

A bonzgyártás keletkezését Broca mondotta el egy távollévő barátjának, Pulszky megjegyzései által érdekessé vált nézeteit. E barátja Bataillard, a congressushoz küldött kéziratában azt fejtegeti, hogy a bronzgyártás ismeretét a cigányok terjesztették el Európában.

Nézetét azzal indokolja, hogy jóllehet a cigányok a történetírók följegyzései szerint a 14-ik században érkeztek Nyugat-Európába, ez azonban még nem zárja ki azon lehetőséget, hogy keleti Európát már azelőtt réges régen lakhatták. Sőt e tény Herodot egy följegyzése nyomán nagyon valószínű, a ki ugyanis egy *centi* nevű népről emlékezik mint e tájon lakóról, s ime a cigányok is saját nemzeti nyelvükön *centi*-nek nevezik magokat. A cigány csak rájuk ragasztott név, ép úgy mint a gypsy és bohemien. Ekként a cigányok Európában léte nagyon régi volna, s hogy ők hozhatták be a bronzgyártást, az azon nemzeti jellemőkből gyanítható, miként az üstfoldozást Európaszerte ma is legnagyobb előszeretettel üzik. Bataillard óhajtása tehát az: állíttatnék Budapesten egy cigány ethnographiai muzeum, melyben öltözetük, szokásaik, foglalkozásuk stbre vonatkozó adatok egybeállíttatván, meglehet ezekből kitűnnék, hogy a bronz behozatala hozzájuk köthető-e vagy sem?

Pulszky a mondottakra azt feleli, hogy nálunk már sokszor tárgyalták a cigánykérdést, s tudjuk, hogy hozzánk Tamerlánál érkeztek a 13-ik században. Nyelvök egy ind népéhez hasonló. Nálunk magokat nem *centi* hanem *more*-nak nevezik. A mi ruházatjokat illeti, ez a maga eredetiségében felső Magyarországon található, s ez abból áll, hogy derékig mezitelenek. Fájdalom azonban, a mi írva van rólok, az mind magyarul van, s erről csak úgy vehet tudomást a congressus, ha lefordíttatja.

Majd Zichy Jenő gróf s többek azon sürgetésére, mondja ki a congressus az indítvány szerint egy cigánymuzeum felállítását, jóllehet az elnök azt felelé: ily határozat hozatalra a congressusnak nincs joga, Pulszky eme tetszéssel fogadott nyilatkozatot tette: szükségtelen a határozat, anélkül is megcselekeszszük. Tehát a congressus egyik eredménye egyelőre egy cigánymuzeum felállítása Budapesten.

Evans Nagy-Britannia bronzkorát jellemzi s az ott található eszközök alakját egy általa kiadott albumban bemutatja. Tanúlmányának eredményeül ama nézetét nyilvánítja, hogy a brit bronzok még a skót és irektől is különbözök. Némely eszköz alak náluk egészen hiányzik. Többek közt nincs keresztlyukas fejszék, a bronznyilhegy is nagy ritkaság náluk. A mi a bronzkor idejét illeti: ez Caesar korát megelőzte, mert már ennek betörésekor vasfegyverök volt.

A bronzkorra vonatkozó egyéb nevezetes kérdések közül, melyek szellőztetése szóba jött, egyik azon útvonalak megjelölése volt, melyen észak-keleti Európa délnyugottal közlekedhetett. Sadowsky lengyel tartott erről egy szakavatott értekezést, állításait lehetőleg régi írók följegyzéseivel igazolva. Majláth Béla értekezésében is volt ez útvonalról szó; szerinte Liptó völgyein vonulhatott ez át Galicziába. A másik kérdés ama kútforrás kikutatását czélozta, hogy honnét vehették az őskori népek az előtők annyira becses borostyánkövet.

E tárgyra vonatkozólag a british muzeum öre Franks ismerteti az ott található; faragványokkal díszített borostyánköveket, a melyek közül számos nem oly halaványsárga, mint a Balti tenger melléki, hanem elevenebb, narancssárga, sőt majdnem veresbe játszó. Ilyeket újabban Sziciliában s a Libanonban fedeztek fel, a miből világos, hogy a régieknek keleten borostyánkő, sőt ónbányájok is lehetett már azelőtt mielőtt ezekért a távoli partokat felkeresték.

A bronzkor és vaskor átmeneti szakának ismertetésére igen érdekes felolvasásokat tartottak Wurmband gróf és Pigorini; amaz a maria-rasti (Stájerországban), emez a felső olaszországi temetőátadásokat ismertetvén.

Wurmband gróf a maria-rasti átmeneti korból való temetőben 400 drb. cserépedényt, 150 bronz, számos vas és kőeszközt, az urnákban félig olvadt bronztárgyakat, s valami, alkalmasint az égetésnél használt, jószagú gyökeret talált.

Az urnák, melyek a budapesti muzeumban levőkhöz hasonlitanak, ha római koronggal nem is, de valami kezdetleges barbár forgatható eszközzel készültek. Néhány római urna is van köztök, a mi azt mutatja, hogy a temető egész a római korig használatban maradt. Egy két sajátságos cserépkorsót is talált, melyekhez viszont Laibachban leltek hasonlókat.

A bronzeszközök közül több kard, 16 tű, 17 fibula, 3 bronznyelű kés vaspengével, egy kis láncz, egy csavart bronzláncz, a mi szintén a rómaiakkal való érintkezés jele, s egy vasgyűrű is van.

Két fibula a villachi és hallstadtiakhoz hasonló, kettő pedig kétségtelen római. Női fegyver nem találtatott, holott más temetőben ez is akad.

Az már most a kérdés, mely korból való, s miféle népe volt e temető?

A különféle eszközök lehetnek egy korból valók is, mivel Ausztria czölöpéptményei közt a kő, bronz és vas együtt találtatnak. A Dunán való könnyű közlekedés folytán pedig az ide vándorlott törzsek sok távoli vidék készítményeit is összehordhatták. Az árya törzsek hozták alkalmasint indiai hazájokból az érczel bánás tudományát, csakhogy a népvándorlás melyik szakában?

A legrégebben megindult vándortörzs, melyről a történelem emlékezik ariopelasg volt, mely Kr. e 3000 évvel jött Európába. Az etruszkok 1400 évvel később nyomultak ezek telepeire, s ők már e szintén bevándorlott törzseket bennszülötteknek tartották. Az ausztriai tófalvak ezen népek csinálmányai, azonban mégis bajos egészen rájuk fogni, hogy ők az érczel bánáshoz értettek, mert kereskedés útján is juthattak hozzá.

A cserépedények azonban nem lehetnek idegen föld készítményei, mivel a nagy temetkezési urnákat messze vidékről nem hozhatták. Ezek eleinte durva géppel készültek, de lassanként tökéletesültek. Alakjuk is egészen helybeli sajátságú. Csinálójoknak bennszülött népnek kellett lennie, de az edényekből az is kitetszik, hogy békés összeköttetésben állhatott a római néppel.

E temetőhöz közel, valami 30 tumulust találtak, melyekből Maximián féle pénzeket, s Mithras imádásra mutató feliratos köveket ástak ki. Bár nem állíthatni, hogy e két temető egykorú, de az bizonyos, hogy oly népeké voltak, melyek e hadászatilag fontos helyet védelmezték. E nép celtánál egyéb nem lehetett, s a görög rómaival érintkezett, mivel celta szigetit jelent. A celta és germán pedig egy törzsből származván, e temető celta-germán néptől ered. Szláv vagy vend nép nem volt, mivel ezeknek ezen korbéli vándorlásáról nem tud a történelem. De a czölöpéptményeket lakó népe sem lehetett, mert ezek sokkal régiebbek e temetőnél.

Pulszky a bemutatott urnákra azt mondja, hogy azok kétségkívül nagy régiség tanúi, nálunk is vannak ilyenek, de mi ezeket vaskoriaknak tartjuk. Abból, hogy némelyeket tisztán bronzal lelték, még nem következik, hogy bronzkoriak, mivel a vaskor kezdetén ez ércz oly drága lehetett, hogy csak a főnökök szerezhették meg, a bronz ellenben akkor is lehetett a köznép eszköze.

Bertrand érdekesnek tartja ez edényeket, melyekhez igen sok helyen találtak hasonlókat. Mivel római edények is vannak köztök: ezek jelenlétét alkalmasint etruszk nép befolyásából magyarázhatjuk, mely Felső-Itáliában és Ausztriában letelepült ősnépeket hódítva meg, befolyást gyakorolt azokra. Az etruszk népkeveredés tanulmányozására érdekes lehet e temető felásatása.

Pigorini viszont azt mondja el, hogy Olaszországban Szt.-Péter falunál, Goris közelében kútásás alkalmával oly vasfibulákat lelték, melyek a bronzokhoz hasonlóak. Ebből azt gyaníták, hogy az e tájon volt Velleja város alatt oly régi város lehetett, mely nem római néptől származott: A további ásatásból azonban az derült ki, hogy ott nem város volt, hanem temető, a vaskor kezdetéről. E temető, melynek felfedeztetése Mariotti, páрмаi muzeumi igazgató érdeme, azért fontos, mert ebből határozható meg, mely népfaj lakta Felső-Olaszországot a vaskor kezdetén. Szerinte liguriai lehetett e népfaj, mivel ennek maradványai is olyanok, mint az itteni leletek. E népazonosságot a további kutatásnak feladata igazolni.

Bertrand azt mondja, hogy ez adatokból nem bizonyos miként Velleját elpusztíttatása idejében csakugyan liguriai nép lakta, minthogy itt is előfordulhatott oly eset mint Villanovánál, hol néhány umbriaiaktól és etruszkoktól származó csontvázat találtak. Felső-Olaszország városainak népessége ugyanis nem egy népfajból állt, hanem mint a görögöknél dor, ion, ázsiai, külön városrészekben laktak egyidejűleg, itt is külön népfajok a külön városrészeket egyszerre lakták. Tehát a temetések különfélesége: mint égetés, kinyújtóztatás, nem külön korokra, hanem csak együtt lakó külön népfajokra mutat.

Ha tehát Vellejánál egy helyen égetési urnákat, s más helyen kinyújtóztatott tetemekeket találunk is, még ez nem bizonyítja, hogy itt csakugyan liguriai nép lakott, mely csakis a tenger mellékét birta, de Felső-Itáliának csak feléig birt behatolni. Ő ha csakugyan kell valami nevet adni rájuk, celtáknak nevezné őket, mely nép a régi pelasgokkal különben is rokon.

Broca a celta elnevezést nagyon tágnak tartja. Sok népet neveznek ugyanis celtának, a mely nem lehetett celta eredetű. A gallusokkal rokon boyen népet is celtának mondják, holott magas és szőke volt: míg a celta kicsiny és barna. A liguriai nép, mint Pigorini is megjegyzi, csakugyan behatolhatott Vellejáig és meg is hódíthatta azt. De csak azért, mert a régiek celtának nevezték mind azokat a népeket, a melyek Marseillesen felül, előttük ismeretlen vidéken laktak, nekünk, a kik e népekről

csakugyan többecs két tudunk, nem illik ily kényelmes kifejezés köpenye alá bújnunk, mert az ilyen nem tudományos eljárás.

Volt ugyan még számos ősrégészeti értekezés, továbbá a népvándorlások homályos szakát is több jeles értekező igyekezett megvilágítani, de terem szűk volta ezekről hallgatást parancsol.

Az anthropologiai értekezések ellenben nagyon is alárendelt szerepet játszottak e gyűléseken. Így Dr. Scheiber egy ízben kerkefejű két éves gyermeket mutatott be, máskor pedig a magyarországi emberek középmagasságáról értekezett. Lenhossék egy Csongrádon talált hosszufejű koponyát mutatott be, melyből Virchow, minthogy Nyáry az aggteleki barlangban is talált ilyeneket, azt következteté, hogy Magyarországon lakott valaha oly nép, mely koponyáját mesterségesen idomította. Virchow a szőke és barna népségnek Németországban constatált földirati szétoszlásáról értekezett, s kutatásainak azon eredményét mutatja be, hogy északon a tiszta szőke, középen vegyes, délen a barna népfaj túlnyomó. Ha ily adatokat több helyen is gyűjtenének: ebből a népek vándorlását meglehetne állapítani. Nagy feltűnést keltett a gyűlés végén Nyáry Jenőnek az aggteleki barlangban tett ásásairól, s határozottan kőkoriaknak felismert koponyaleleteiről tett jelentése is, melyre a gyűlés több apróbb fontosságú határozat hozatala s a külföldiek elismerést szavazó nyilatkozatai után szept. 11-ikén délután 1 órakor bezáratt.

A congressus folyama alatt először Gödöllőre és Hatvanba, majd Érdre és Battára, s bezárta után Magyarádra és Bénybe tett kirándulások szolgáltak az ülések fáradalmi után felfrisítő gyanánt. E kirándulásoknak némi tudományos becsők is volt, a mennyiben Valkón és Hatvanban barbár, de a rómaikkal szövetséges nép nagyszerű urna temetkezés módját ismertük meg; Érden pedig, a sokáig hunsiroknek tartott, s a dán temetkezési halmokhoz hasonló nagy sirdombokról igazodott helyre téves nézetünk, mivel bebizonyult rólok, hogy itt sokkal régebbi, a bronzkor végén élt nép temető helyével van dolgunk. Mindkét helyen talált urnák szebbjeit a külföldiek vették magokhoz, hogy azokat a nálunk töltött napok emlékéül hazájokba vigyék.

Azonban nem kevésbé kedves visszaemlékezést költ majd benők ama szives vendégszeretetre való visszagondolás is, melynek minden kirándulásaik alkalmával részeseivé lőnek. Mi pedig örvendhetünk, hogy nem, mint félt volt, csakis ebben tündököltünk, hanem tudományos haladásunkkal is teljes méltánylatukat kiérdemeltük.